

6. Toplum dilbilim penceresinden frankofoninin Tunus'taki durumu ve yerel dile etkisi¹

Eyyüp ACAR²

APA: Acar, E. (2023). Toplum dilbilim penceresinden frankofoninin Tunus'taki durumu ve yerel dile etkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 107-130. DOI: 10.29000/rumelide.1405716.

Öz

Resmî dili Arapça olan Tunus, büyük bir dil zenginliği yanında büyük bir dil karmaşasına sahiptir. Bu durumun temelinde tarihi, siyasi, coğrafi, kültürel, ideolojik, politik birçok sebep yer almaktadır. Ülkenin tarihine bakıldığında birçok medeniyetin hâkimiyet alanı olduğu görülebilir. Fenike, Kartaca, Roma, Bizans, Arap, İspanyol, Türk, İtalyan, Fransız bunlardan bazılarıdır. İslam inancının coğrafyaya hâkim olması ile birlikte Araplaşan Tunus, 16. yy. sonunda Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Üç asırdan fazla bir zaman devam eden Osmanlı hâkimiyeti döneminde ülkenin ana dili olan Tunus Arapçası ve ilim dili olan Klasik Arapça zarar görmemiş bilakis İslam'ın dili olması sebebiyle sahiplenilmiştir. 19. yy'ın ikinci yarısı itibariyle Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum ve beraberindeki zorluklar Fransa'nın ülkede hâkimiyet kurmasına neden olmuştur. Fransız hâkimiyetinin ilk günlerinden itibaren Tunus insanına bir program dâhilinde dayatılan Fransız dili, kendi dilinden uzaklaşp kendine ait olmayan bir dili kullanan, benimseyen hatta özümseyen nesillerin yetişmesine sebebiyet vermiştir. Bu çalışmanın amacı Fransız idaresinin başladığı 1881 yılından bugüne geride kalan 142 yıllık zaman zarfı içerisinde Fransızcanın ülkedeki serüvenine bakıp bugünkü durumunu ortaya koymak ve nihayetinde yerel dile bulaşma seviyesini anlamaktır. Bütün bu çalışmaları yapabilmek sadece dilbilgisel yaklaşımlarla mümkün olamayacağı için olaylara ve olgulara toplum dilbilim penceresinden bakılmaya çalışılmıştır. Konuyu anlaşılır kılmak, frankofoninin ortaya çıkışını ve bugünkü durumunu gösterebilmek, elde edilen bulgularla sosyal olguyu daha iyi ifade edebilmek için makalede nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Söz konusu sosyal olgunun Tunus Arapçası üzerindeki etkisi sayısal olmayan veri tabloları ile gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kolonyalizm, Dil, Fransızca, Frankofoni, Tunus Arapçası.

¹ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %5

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 30.10.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1405716

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, / Dr., Kütahya Dumlupınar University (Kütahya, Türkiye), eyyup.acar@dpu.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0003-4732-0231, **ROR ID:** https://ror.org/03jtrja12, **ISNI:** 0000 0004 0595 6407, **Crossreff Funder ID:** 501100008348

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

The situation of francophonism in Tunisia from the perspective of sociolinguistics and its impact on the local language³

Abstract

Tunisia, whose official language is Arabic, is a country with a great linguistic richness as well as a great linguistic confusion. There are many historical, political, geographical, cultural, ideological and political reasons behind this situation. When we look at the history of the country, it can be seen that it has been the domain of many civilisations. Phoenician, Carthaginian, Roman, Byzantine, Arab, Spanish, Turkish, Italian, French are some of them. Tunisia, which became Arabised with the dominance of the Islamic faith in the geography, came under Ottoman rule from the end of the 16th century. During more than three centuries of Ottoman rule, Tunisian Arabic, the native language of the country, and Arabic, the language of knowledge, were not harmed, on the contrary, they were embraced because they were the language of Islam. As of the second half of the 19th century, the situation in the Ottoman Empire and the accompanying difficulties caused France to establish its dominance in the country. The French language, which was imposed on the Tunisian people as part of a programme from the first days of the French rule, led to the upbringing of generations who moved away from their own language and used, adopted and even assimilated a language that did not belong to them. The aim of this study is to look at the adventure of French in the country in the 142 years since the beginning of the French administration in 1881, to reveal its current situation and finally to understand the level of contamination of the local language. Since it is not possible to carry out all these studies only with grammatical approaches, it has been tried to look at the events and phenomena from the perspective of sociolinguistics. In order to make the subject comprehensible, to show the emergence and current situation of francophony, and to better express the social phenomenon with the findings obtained, qualitative research methods were used in the article. The effect of this social phenomenon on Tunisian Arabic is shown with non-numerical data tables.

Keywords: colonialism, language, French, francophone, Tunisian Arabic

Giriş

Modern dilbilimin kurucusu Saussure'e göre, dilbilgisi ve filoloji çalışmaları dilbilimin müstakil bir bilim dalı olabilmesi için yeterli değildir. Ona göre "Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir, ...dilbilimcinin görevi, göstergesel olgular bütünü içinde dilin özel bir dizge olmasını neyin sağladığını ortaya koymaktır" (Saussure, 1998, s. 46-47). Dilin bir göstergeler dizgesi olmasının ardındaki gerçek, toplumsal olay ve olgulardır. Bu hâliyle dil toplumsal bir olgudur. "İnsan demek, dil demektir, ama dil demek de birçok bakımdan toplum demektir" (Vardar, 2001, s.15). Aksan'a (1995) göre:

Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa bile yalnızca

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 5

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 30.10.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1405716

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

dilbilim incelemeleriyle bu dilin söz varlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinebiliriz (Aksan, 1995, s. 65).

Modern dilbilimin toplum-dil ilişkilerini konu edinen çalışma alanı toplum dilbilimidir. Toplum dilbilim “Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle bu iki tür olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal” (Vardar, 2002, s.196) olarak tanımlanmaktadır. Toplum dilbilim, sosyodilbilim, dil sosyolojisi terimleri ile karşılanan bu ilişkiler, toplum ve dil arası ilişkilere bakarak dilin yapısını ve işlevlerini; dilden hareket ederek sosyal yapıyı anlamaya odaklanır.

Toplum dilbilim bakış açısıyla diller ve toplumlar üzerine tespitler yapabilmek kolay değerildir. Çünkü bu ilişki çok girifttir, çok boyutludur. Seçilen terminoloji (Toplum dilbilim, sosyodilbilim, dil sosyolojisi) ne olursa olsun bu iki olguya, aralarındaki ilişkiye doğrudan veya dolaylı müdahil olan birçok argüman vardır. Bu çalışmada söz konusu argümanlardan kolonyalizm ve onun ortaya çıkardığı frankofoninin Tunus'ta toplum-dil ilişkilerine etkisi konu edinilmiştir.

Birçok medeniyetin hâkimiyet alanlarından birisi olan Tunus sahip olduğu dil çeşitliliği ile bir sosyodilbilim laboratuvarı görünümü arz etmektedir. Tarihte Kuzey Afrika nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan Berberiler, Endülüs'ün yıkılmasıyla birlikte sürgün edilen Moriskolar, Akdeniz'in liman işgalcisi İspanyollar, 16. yy'dan 19. yy'ın sonuna kadar hüküm süren Türkler, Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte coğrafyada yer tutmaya çalışan İtalyanlar Tunus toplumuna ve diline temas etmiştir. Art zamanlı bir bakış açısı ile bu temasın derecesini dilbilimsel yaklaşımlarla açıklamak mümkünse de sınırlı bilgiler elde edileceği şüphesizdir. Çünkü topluma ve dile dair birçok şey değermiş, yerini yeni olgulara bırakmıştır. Bugün itibariyle söz konusu milletlerin Tunus diline etkisi kelime serveti içerisinde yer bulmuş az sayıda sözcükle sınırlıdır.

Tunus dili ve toplumu üzerinde daha yakın tarihli ve hâli hazırda etkisini sürdürmekte olan olgu ise Fransız hâkimiyeti ile birlikte Tunus toplumunun ve dilinin Fransızca eliyle toplumsal dizayna tabi tutulmasıdır. Dil-toplum ilişkileri bakımından frankofoninin Tunus'taki durumu ve yerel dile etkisi çalışmamızın çerçevesini oluşturmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma yapılırken konuyu anlaşılır kılmak, frankofoninin ortaya çıkışını ve bugünkü durumunu gösterebilmek, elde edilen bulgularla sosyal olguyu daha iyi ifade edebilmek için makalede nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde “temel kavramlar ve tarihi vakalar”, ikinci bölümünde “Fransızcanın ülkeye girişinden günümüze kadar olan süreç”, üçüncü bölümde söz konusu sosyal olgunun Tunus Arapçası (Dârice)⁴ üzerindeki etkisi konu edinilmiştir. İlk iki bölüm ile ilgili olarak farklı dillerdeki (Türkçe, Arapça, İngilizce ve Fransızca) basılı ve çevrim içi kaynaklardan araştırmalar yapılmış, Tunus basınında konu ile ilgili haberler takip edilmiştir. Üçüncü bölümde söz konusu sosyal olgunun Tunus Arapçası üzerindeki etkisi sayısal olmayan veri tabloları ile gösterilmiştir. Ayrıca Tunus'ta 5. yılına girdiğimiz yurt dışı görevi süresince Tunus Arapçası ve Fransızcaya maruz kalma, beraberinde edindiğimiz birikim ve değerlendirmelere de çalışmada yer verilmiştir.

Çalışmada olayların ve durumların kronolojisi ile sebep-sonuç ilişkilerini daha iyi anlayabilmek için tarihi verilere ve kısa analizlere yer verilmiş, bununla birlikte daha çok toplum dilbilimsel perspektiften kolonyalizm ve frankofoninin etkisi üzerine odaklanılmıştır.

⁴ Metinde kullanılan Tunus Arapçası, Dârice ve yerel dil ifadeleri, Tunus insanının konuşma dilini karşılamaktadır.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

1. Bölüm

1.1. Emperyalizm ve Dil

Emperyalizm (sozluk.gov.tr), Türkçe sözlükte “Bir milletin sömürü temeline dayanarak başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmayı istemesi; yayılmacılık, yayılımcılık, emperyalistlik” olarak tanımlanmaktadır. Stephen’a (2002, s. 30) göre emperyalizm, siyasi yayılmadan daha çok ideolojik fetihle ilgili bir süreçtir. Resmî ve gayri resmî olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Biçimsel (formal) emperyalizm -emperyalizmin en iyi bilinen ve en eski biçimidir- fiziksel ve ekonomik hâkimiyeti ve doğrudan kontrolü hedeflerken, biçimsel olmayan (informal) emperyalizm, dil emperyalizmi de dâhil olmak üzere dolaylı denetimi amaçlar.

Bel’Kiry’e (2021, s. 32) göre “dil emperyalizmi” kavramı uygulamalı dilbilimde ilk kez İngiliz bilim adamı Phillipson (1992) tarafından kullanılmıştır. Bu politik kavram İngilizcenin küresel bir dil olarak hegemonyasını ve dünya üzerindeki Anglo-Amerikan kontrolünü ifade etmektedir. Amerika’nın dostları ve düşmanları üzerindeki yeni tahakküm biçimidir.

Dil ile emperyalizm arasında güçlü bir bağ vardır, çünkü emperyalizm birçok siyasi, ekonomik, teknolojik, askeri ve dilsel tahakküm biçimini kapsayan bir şemsiye terimdir (Bel’Kiry, 2021, s. 33). Crystal’a (2003) göre uluslararası dil hâkimiyeti yalnızca askeri güç ile gerçekleşecek bir durum değildir. Onu sürdürmek ve genişletmek için ekonomik açıdan güçlü bir ulusa ihtiyaç vardır. 19. ve 20. yy’da ekonomik gelişmelerin küresel ölçekte işlemeye başlaması, bu gelişmelerin yeni iletişim teknolojileri (telgraf, telefon, radyo) ile desteklenmesi ve çok uluslu büyük organizasyonların ortaya çıkmasını teşvik etmesiyle birlikte uluslararası dil hâkimiyeti kritik bir faktör haline gelmiştir. Öyle ki 20. yüzyıl boyunca doların arkasındaki en büyük güç İngilizcedir. İngiliz siyasi emperyalizmi 19. yy’da İngilizceyi dünyanın dört bir yanına yaymış, böylece İngilizce “üzerinde güneş batmayan bir dil” hâline gelmiştir. 20. yy’ın başında 100 milyon olan İngilizce konuşan sayısı 2000’lerin başında 1.5 milyarı geçmiştir (Crystal, 2003, s. 6-10).

İngilizcenin ulus dilinden emperyal dile dönüşme serüvenini iki asır öncesinde Fransızca için de söylemek mümkündür. Wright’e (2004) göre, Fransızca 17. ve 18. yy’larda şu dört ana nedenden dolayı Avrupa’nın ortak dilidir ve 19. yy.’da da bir ortak dil olarak gelişmiştir:

1. Fransa saldırgan bir askeri güçtür.
2. Fransa Batı Avrupa’nın en büyük nüfusuna ve en geniş topraklarına sahip ekonomik bir güçtür.
3. Paris birkaç yüzyıl boyunca Avrupa’nın en büyük kültür merkezi olmuştur.
4. Fransızlar siyaset ve doğa bilimlerinde yenilikçidir.

Fransız ticareti ve sömürgeciliği arttıkça önemli ticaret ve sanayi merkezleriyle etkileşim kurmak isteyenlerin Fransızcaya olan ihtiyacı da artmıştır. İletişim kurmak için iki yol vardır. Ya her iki tarafın kullandığı bir dil geliştirilecek ya da taraflardan birinin dili kullanılacaktır (Wright, 2004, s. 118-120). Sonuç olarak bugün Fransızca konuşulan ülkelerin neredeyse tamamında olduğu üzere dil emperyalizmi yoluyla Fransızca benimsenmiştir.

1.2. Dil ve Kimlik

Sosyal kimlik, aidiyet duygusu, bilinçaltı yönetimi, kültür taşıyıcılığı, içinde bulunulan toplumla en güçlü bağları kurma imkânı sağlaması bakımından korunması gereken öncelikli dil ana dilidir. Kaplan’a (1993) göre “Dil, tıpkı ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağıdır. Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

nesle aktarılır” (Kaplan, 1993, s. 113). Her bir toplum için düşünüldüğünde “halkın yaşayışı, kaderi, geleceği, ana dilinden ayrılamaz bir gerçektir”(Karaağaç, 2002, s. 450).

Kimlik, birçok bilim dalının araştırma alanı içerisinde yer alır ve kimlik ile ilgili farklı tanımlar yapılabilir. Konu ile ilgili olması bakımından sosyal kimlik, kişinin aidiyetine ilişkin olmak üzere hissetmiş olduğu her türden kavrayıştır. Aydın'a (2013, s. 52) göre, sosyal bir varlık olan insan bir ırka, kültüre, aileye, dile ve dine mensup olarak dünyaya gelir. İçerisinde bulunduğu her bir sosyal grubun değer ve normlarıyla yoğrularak sosyalleşir, kimlik kazanır; geçmişini tanır, geleceğe ilişkin tasavvur sahibi olur.

Kimlik olgusunu tanımlama sürecinde en çok kullanılan kavramlar 'ben ve öteki'dir. “Ben” öteki olmayandır. Dolayısıyla “ben”in tanımlanması ötekinin varlığına muhtaçtır. Son iki asırdır Batı kendi kimliğini tanımlama noktasında yeni yeni ötekiler inşa etmektedir. Batı için kültürel öteki 'Doğu', dini öteki 'İslam'dır. Sömürgecinin dili hedef alması gerçekte ötekini hedef aldığını, ötekinin kimliğini değiştirmeye yönelik niyetini göstermektedir.

Bugün dünyada dil emperyalizmine direnemeyen birçok ülkenin resmî dili İngilizce ve Fransızcadır. 54 ülkenin bulunduğu kara kıta Afrika'da 27 ülkenin resmî dili Fransızcadır. Fransa görünürde bu ülkelerden çekilmiş olsa da resmî dil ve eğitim dili olan Fransızca ile coğrafyada varlığını sürdürmektedir. Toplum dilbilim penceresinden bakıldığında Fransızca ile başlayan toplumsal değişim süreci meyvelerini vermiş kimlik bakımından Fransız politikasını benimseyen, savunan ve yaşayan büyük bir nüfus ortaya çıkmıştır.

1.3. Fransa'nın Tunus'u Sömürgeleştirme Süreci

93 Harbi'nin ardından imzalanan Ayastefanos Antlaşmasının ağır hükümleri Rusya'yı Balkanların hâkim gücü haline getirmiş, bu durum Avrupalı devletleri de rahatsız etmişti. İçine düştüğü zor durumdan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti, Avrupalı devletleri Rusya aleyhine harekete geçirmek için onlarla 1878 Berlin Antlaşması'nı imzaladı. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla Balkanlardaki varlığını bir müddet daha devam ettirdi. Olası Rus saldırılarına karşı bir önlem olarak değerlendirilen bu antlaşma zaman içerisinde Kıbrıs'ın İngiltere'ye verilmesine, Fransa'nın Kuzey Afrika'daki nüfuzunun artmasına, İngiltere ve İtalya'nın Mısır ve Trablusgarp üzerindeki iştahının kabarmasına neden oldu.

Cezayir, Fransızlar tarafından 1830'da işgal edildi. Cezayir'den sonra sömürge sırası Tunus'a gelmişti. Fransa hükümeti, Tunus'a müdahalesini meşrulaştırmak için gerekçeler arıyordu. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durum, Cezayir'in işgali ve nakliye yollarının Fransa'nın kontrolüne geçmesi, Tunus'un içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara çözüm amacıyla Fransa'dan borç alması, Fransız idaresindeki Cezayir sınırının Tunus kabilelerince saldırıya uğraması, Tunus'taki genel karışıkların giderilmesi gibi gerekçelerle 1881'de Fransa Bizerte Limanına asker çıkartarak fiilen işgale başladı. 12 Mayıs 1881 tarihinde Tunus Beyi Muhammed Sadık Paşa ile Fransa Hükümeti adına General Bréart arasında imzalanan Bordo Antlaşmasıyla Tunus resmî olarak Fransa himayesine girmiş oldu (Stiti, 2008, s. 72).

2. Bölüm

2.1. Toplum Tasarımı⁵ Çalışmaları ve Dil

İnsanlık tarihine bakıldığında her toplumun gelişim sürecinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Kimi toplumlar tabii yollardan söz konusu süreci yaşamış kimileri ise müdahalelerle dizayn edilmeye

⁵ Toplum tasarımı terminolojik bir terim olarak 'toplumsal dizayn' anlamında kullanılmıştır.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

çalışılmıştır. Müdahaleleri meşru gösterecek gerekçeler her dönem birbirine yakın olmuştur. Bugün Arap coğrafyasının muhtelif yerlerindeki bu tür müdahaleler “özgürleştirme, demokrasi getirme” (celbu ‘d-demûkratiyye ve’l-hurriyyet الحرية والديمقراطية) gerekçesi ile yapılırken dün “imar etme” (isti’mâr/ الاستعمار) bahanesiyle gerçekleştirilmiştir. Amaç ne olursa olsun (siyasi, iktisadi, kültürel vb.) vadedilenler vadeden tarafından devşirilmiştir.

Tunus’ta Fransız müdahalesinden bugüne eğitim, ekonomi, politika, medya, edebiyat, reklam, sinema, moda vb. birçok argüman toplum tasarımı aracı olarak kullanılmıştır. Bu bölümde toplum tasarımı sürecinin yaparı ve etkileneni (faili ve mefulü) olması bakımından ‘dil’ konu edinilmiştir.

Sömürgeci toplumların toplum tasarımı bakımından ilk hedefleri kendi dil ve kültürlerini istila ettikleri coğrafyalara dayatmalarıdır. Bununla ulaşmak istedikleri amaç coğrafyanın geleceğine ilişkin söz sahibi olmak ve etkilerini devam ettirmek istemeleridir. Bu hedeflerini gerçekleştirebilecekleri en iyi ortam eğitim sistemidir. Fransa, bütün sömürgelerinde olduğu gibi Tunuslu öğrencilerin Fransızca’yı kendi dilleri olan Arapçadan daha iyi ve akıcı konuşabilecekleri bir eğitim sistemini okullarda tatbik etmiştir. Bununla hâkimiyeti altındaki Tunus halkına Fransız kültürünü öğretmeyi, beraberinde Fransa’nın bakış açısını destekleyen ve koruyan bir nesil ve toplumsal bir sınıf ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Varmak istediği asıl nokta alınacak kararlarda destekçi sayısını artırmak ve Tunus’ta yaşayan diğer Avrupalı toplumları etkisi altına almaktır (Harida ve Damnati, 2020, s. 55). Bu amaçla 1883 yılında Bilim ve Eğitim İdaresi adıyla bir departman kurulmuş ve bu idareye bağlı yalnızca Fransız dilinde eğitim veren okullar açılmıştır. Bu okulların sayısı 1884’te 24’e ulaşmıştır. Farklı uyruklardan öğrencilerin bulunduğu bu okulların öğrenci sayısı 1884’te 3907, 1885’te 4390 olmuştur. 1889’da bu okullarda okuyan Tunuslu öğrenci sayısı 1765’e; Avrupalı öğrenci sayısı 7307’ye ulaşmıştır. Aynı idareye bağlı olmak üzere Fransızca öğretmeni yetiştirmek için “المعهد العلي” adıyla bir “Yüksek Enstitü” kurulmuştur (Stiti, 2008, s. 159). Sonuç olarak, Fransız makamları örgün eğitimi kontrol etmeyi ve kendi sistemine tabi kılmayı başarmış, buna bağlı olarak Tunuslu öğrenciler Fransızca’yı kendi dillerinden daha yetkin hâle getirmiştir.

İkinci ve en önemli hedeflerinden birisi de işgal ettikleri toplumların diline müdahale ederek onları sahip oldukları kültürel değerlerden uzaklaştırmak, bu değerleri unutturmaya çalışmaktır. Ferro’ya (2002) göre, Mağrip coğrafyasının sömürgeleştirilmesinde hep bir Haçlı seferi damarı olmuştur. Bu durumun temel gerekçesi dindir. Bu sebeple İslam inancının sınırlandırılması amacıyla Fransız hâkimiyeti döneminde Kur’an dili Arapçaya çok az önem verilmiştir. Özellikle de Cezayir, Arap dili üzerine yapılan kısıtlamaların merkezi konumundadır.⁶ 1933 tarihli Devlet Konseyi kararlarına dayanılarak 8 Mart 1938 tarihli kararnameyle Arapça “yabancı dil” ilan edilmiş, İngilizce, Almanca ve İspanyolcanın ardından ikinci sınıf bir dil olarak görülmüştür (Ferro, 2002, s. 234). Fransızların 1883’te Tunus’ta tesis ettikleri Bilim ve Eğitim İdaresi marifetiyle açtıkları Fransız ilkokullarının amacı Arapçanın unutturulması, öğrencilerin millî ve dinî duygularının yozlaştırılmasıdır. Tunuslu öğrencilerin yanında farklı uyruklardan öğrencilerin de bulunduğu bu okulların dili Fransızcadır, okullarda Arapçaya yer verilmemiştir.

Cezayir’de Arapça öğretenler hakkında kovuşturmalar yapılmış, El Vâdî’de (El Oued) ulema eğitimi komisyonu başkanı karatahtaya Arapça yazı yazarken yakalandığı için iki yıl hapis ve yedi yıl gözetim altında kalma cezasına çarptırılmıştır. Bu durum yüz yıllık süreçte eğitimde gerilemeye sebep olmuştur.

⁶ Fransız hâkimiyeti sürecinde Cezayir’de Arapça’nın durumu için Turgay Gökgöz’ün: “Gökgöz, T. (2019). Fransız sömürgeci döneminde Tunus Zeytûne Üniversitesi ile Tunus gazetelerinin Cezayir kültürel yaşamı üzerindeki rolü. *Nüsha* (48), s. 181-202.” adlı çalışmasına bakılabilir. • Cezayir’de bağımsızlık sonrası süreç için “Gökgöz, T. (2018). Bağımsızlık sonrası Cezayir’de edebi ve kültürel çevre (1962-2016).” adlı çalışmaya bakılabilir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

1847'de "en azından, okuma yazma ve sayma" konusunda yaygın bir Arapça eğitim varken 1944'te her 9 Arap'tan 8'i okuma yazma becerisine sahip değildir (Ferro, 2002, s. 233).

Tunus'ta bağımsızlıktan sonraki süreç Habib Burgiba Dönemi (1957-1987), Bin Ali Dönemi (1987-2011) ve Yasemin Devrimi'nden bugüne (2011-...) olmak üzere üç başlık altında değerlendirir. Fransız idaresinde başlatılan toplum tasarımı çalışmalarının hızı bağımsızlık sonrasında kısmen azalmış, toplumsal dönüşüm süreci Tunuslu idareciler eliyle devam ettirilmiştir. Toplumda belirli davranışların ortaya çıkmasına yönelik politikalar uygulansa da Fransızca ve oluşturduğu etki alanı yüz elli yıla yakın bir geçmişe sahip olmuş, kökleşmiştir. Ülkenin kurucu Cumhurbaşkanı Habib Burgiba (1957-1987) ile Araplaşma süreci başlamış, ancak modern bir ülkenin inşası, dünya ile entegrasyonu, bilim ve teknikte ilerlemesi için Fransızcaya ihtiyaç duyulduğu bizzat Burgiba tarafından ifade edilmiştir. Burgiba 11 Mayıs 1968 tarihinde -bağımsızlık sonrası ulus devlet anlayışının yerleşmesi sürecinde- Montreal Üniversitesi'ndeki konuşmasında Fransızcanın Tunus ana dili ile birlikte Tunus kimliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmektedir (sommet-francophonie.challenges.fr):

"Fransızca bir mirastan daha fazlasıdır, varlığımızın ve kimliğimizin temelidir. Biz, Tunuslular Fransızca'yı neredeyse ana dilimize eşdeğer bir kültür, çalışma ve buluşma dili olarak seçtik... Millî irademizin yeni bir temsilini de Fransızca sayesinde gerçekleştirebildik, onu anlatabildik, yaydık, duyurabildik. Bunu elbette Fransızca konuşulan dünyada yaptık ama bu dilsel evrenin sınırlarının ötesinde bile Fransız dilini kullanarak Tunus'un sesini uluslar konserinde duyurmayı başardık. Böylece, kimliğimizin tanınması adına verdiğimiz mücadelenin zafere ulaşması için ihtiyacımız olan desteği Amerika kıtasından, Birleşmiş Milletler'e kadar dünyanın dört bir yanından alabildik... (Fransızca) Gerilemeye yol açmak bir yana, aksine teknik, ekonomik ve sosyal ilerlemenin en ileri noktasında olan dünyayla bütünleşmeyi teşvik etmektedir."

Ülkenin ikinci Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali döneminde (1987-2011) Araplaşma politikaları selefi Burgiba'ya göre daha belirgin hâle gelmiştir. Bin Ali, 8 Temmuz 1992 tarihli demecinde: "Arap aidiyetimize ve ulusal dilimize sadık kalarak... eğitim reformumuzun amaçlarından birisi Arap dilinin kullanımını edebî ve beşerî bilimlere ait konuların öğretiminden bilimsel konuların öğretimine doğru genişletmektir." ifadeleriyle akademik ortamlarda Arapçanın dinî, edebî ve beşerî bilimler dışındaki alanlarda da kullanımını hedeflemiş, bu doğrultuda ulusal kimliğin pekişmesine yönelik 1992 eğitim reformunu gerçekleştirmiştir. Bu reforma göre temel eğitimin 9. sınıfına kadar fen, matematik ve fizik derslerinin dili Fransızcadan Arapçaya dönmüştür. (Aouina, 2013, s. 163). 1992 reformunun ardından Cumhurbaşkanı Bin Ali'nin erkek kardeşinin 1999'da Fransa'da uyuşturucu kaçakçılığı suçundan tutuklanmasına Tunus hükümeti çok sert tepki göstermiş, tüm idari alanlarda Araplaştırma politikaları hız kazanmıştır (Guellouz, 2016, s. 292).

Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı Bin Ali, 10 Kasım 2007 tarihli: "Tunus-Fransız ilişkileri örnek niteliğindedir. İkili iş birliğimiz yoğun ve çok yönlüdür ve tatmin edici bir şekilde gelişmektedir. Fransa aynı zamanda ilk müşterimiz ve ilk tedarikçimizdir. Enerji hariç doğrudan yabancı yatırımlarda da ilk ülke ve Avrupa'nın başlıca destekçisi konumundadır. Üstelik Fransa yurtdışında en fazla Tunusluya ev sahipliği yapıyor." (Aouina, 2013, s. 167) şeklindeki demecinde Tunus-Fransa arasındaki iş birliği ve yakınlığın ülkeler arası işbirliğine örnek gösterilecek nitelikte olduğunu ifade ederken, 18 Ekim 2008 tarihli: "Frankofoninin temsilcileri arasında eğitim alanında işbirliğinin artırılması, bilgi alışverişi ve paylaşımı için bir araç olan Fransız dilini kullanan ülkelerimiz için önemli bir kazançtır." (Aouina, 2013, s. 168) ifadeleriyle Fransızca ve frankofoni merkezli iş birliğinin artırılmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

Bel'Kiry'ye (2021, s. 41) göre bağımsızlıktan sonraki son süreç olan Yasemin Devrimi (2011-...) siyasi, sosyal, ekonomik arka plana sahiptir, özellikle de dil ve toplum üzerinde büyük etkileri olmuştur. Devrim sonrası Fransa'dan dönen Tunuslu siyasetçiler Fransızca'yı teşvik etmiş, ancak çoğu İslamcı ve milliyetçi gurbetçilerin geri dönüşü kimlik ve dil sorununu gündeme getirmiştir. Birleşik Krallık'ta

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

yaşayan çoğu İslamcı ve milliyetçi gurbetçiler İngilizceye ilgi göstermemiş, döndüklerinde tartışmalı bir şekilde yabancı dilleri kaldırıp ülkede birincil dil olarak Arapçanın kullanılmasını istemişlerdir. Bu durum Arapçanın etkin olarak kullanıldığı Kur'an okulları türü yeni dilsel izolasyon alanlarının ve buna bağlı sendromların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ayrıca (Bel'Kiry'ye, 2021, s. 41) 2011 seçimlerinde iktidara gelen İslamcı lider Raşid Gannuşî'nin "Fransız-Arap olduk, bu dil kirliliğidir... Diliyle gurur duymayan, vataniyle da gurur duymaz." eleştirisini hatırlatarak bu olumsuz tutum ve belirsiz eğitim politikalarının giderek keskinleştiğini ifade etmektedir.

Tunus'ta Yasemin Devrimi'nden bugüne yeni bir eğitim reformu ilan edilmemiş, Arapça ve Fransızcanın eğitim sistemindeki yeri ve önemi bakımından bir değişiklik olmamıştır. Devrim öncesi uygulamalar devam ettirilmektedir. Bu bölümde ifade etmeye çalıştığımız Fransız hâkimiyeti ve sonrası uygulamalar (Burgiba dönemi, Bin Ali dönemi ve 2011 Yasemin devriminden bugüne devam etmekte olan süreç), politik ilişkiler, alınan kararlar doğrudan ve dolaylı olarak toplumsal dizayn faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin toplum-dil ilişkilerine etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

2.2. Frankofoni

Uluslararası Frankofoni Örgütü'nün internet sitesinde (francophonie.org) frankofoni şu şekilde tanımlanmaktadır: "Ortak bir dilin paylaşılmasıyla desteklenen bir sivil toplum girişimi olan frankofoni, zamanımızın tüm zorluklarına karşı önce kültürel ve eğitimsel, sonra siyasi olmak üzere çok taraflı işbirliği için kademeli olarak bir araca dönüşecektir: Sürdürülebilir kalkınma, dayanışma, dijital teknoloji, gençlerin mesleki entegrasyonu, toplumsal cinsiyet eşitliği..."

Frankofoni (francophonie) terimi, 19. yy'ın sonlarına doğru Fransız coğrafyacı Onésime Reclus tarafından Fransızca kullanan tüm insanları ve ülkeleri tanımlamak için ortaya atılmıştır. Dönemin Fransız yazarları tarafından sahiplenilen bu kavram 1926'da Fransız Yazarlar Derneğinin (Adelf), 1950'de Uluslararası Gazeteciler Birliğinin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. 1970'de Senegalli Devlet Adamı ve Yazar Leopold Sedar Senghor, Kamboçya Kralı Norodom Sianok ve Tunus Cumhurbaşkanı Habib Bourguiba gibi isimlerin girişimiyle Uluslararası Frankofoni Örgütü daha sonra Kültürel ve Teknik İşbirliği Ajansı (ACCT) kurulmuştur. Uluslararası Frankofoni örgütü aşağıdaki misyonlara sahiptir (francophonie.org):

- Fransız dilini, kültürel ve dilsel çeşitliliği teşvik etmek.
- Barışı, demokrasiyi ve insan haklarını desteklemek.
- Eğitim, öğretim, yükseköğrenim ve araştırmayı desteklemek.
- Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik işbirliğini geliştirmek.

2022 Frankofoni yılına (Française Dans Le monde 2022) göre dünyada 321 milyon kişi Fransızca konuşmaktadır. Bugün itibariyle Uluslararası Frankofoni Örgütünde 88 ülke ve hükümet yer almakta, örgüt toplamda 1.4 milyar insanı bir araya getirmektedir. 12 milyon 047 nüfusa sahip olan Tunus'ta Frankofon sayısı 6 milyon 321'dir. Ülke nüfusuna oranı %52, genel Frankofoni nüfusuna oranı %5'tir (s. 31). Uluslararası Frankofoni Zirvesinin son toplantısı 19-20 Kasım 2022 tarihlerinde Tunus'un Cerbe (Djerba) adasında yapılmıştır.

Uluslararası Frankofoni Örgütü'nün misyonlarına bakıldığında barış, demokrasi, insan hakları, eğitim-öğretim, kültürel ve dilsel çeşitlilik, kalkınma gibi birçok insani amaca vurgu yapılmış olsa da Fransa adına toplumsal dizayn ve dil emperyalizminin aracı olduğuna yönelik düşünceler ülke gündemindeki yerini korumaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde konu ile ilgili Tunus medyasında yazılanlara yer verilecektir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

2.3. Tunus'ta Dil

Bugün Tunus günlük hayatında üç dilin varlığından söz etmek mümkündür:

- i. Ülkenin resmî dili olan Arapça (Standart/ Fusha),
- ii. Ülke genelinde iletişim dili olarak kullanılan Tunus Arapçası (Dârice),
- iii Ülkenin ikinci eğitim dili olan Fransızca.

Ülkenin resmî dili Arapça ile ikinci eğitim dili olan Fransızcanın kullanım alanlarıyla ilgili bir standarttan söz etmek mümkündür. Ancak, günlük konuşmada bu üç dilin nerede ve hangi durumlarda kullanılması gerektiği ile ilgili bir kural yoktur.

2.3.1. Standart Arapça (Fusha)

1956'da bağımsızlığını kazanan Tunus'un resmî tek dili Arapçadır ve 1959'da resmî dil olarak anayasaya girmiştir. Tunus Cumhuriyeti Anayasası, Genel İlkeler: "Tunus özgür, bağımsız ve egemen bir devlettir; dinî İslam, dili Arapça, rejimi cumhuriyettir" (jurisitetunisie.com). Arapça, Tunus'un Müslüman Arap kimliğinin bir işaretidir. Eğitimin, mevzuatın, yönetimin dilidir. Ancak bu özelliğini birçok alanda Tunus Arapçası ve Fransızca ile paylaşmaktadır.

Standart Arapça, günlük iletişim dili olması bakımından Tunus insanı tarafından tercih edilmemektedir. Çünkü Standart Arapça Tunuslular için okul ortamında öğrenilen, sonraki zamanlarda geliştirilen ve ihtiyaç durumunda kullanılan bir dildir. Tunus insanının ana dili Tunus Arapçasıdır. Günlük yaşamda Standart Arapça kullanılması doğal olarak garipsenmektedir ve bu durum konuşan kişinin yabancı olduğuna işaret eder. Standart Arapça ile iletişim kurulmak istendiğinde Tunusluların büyük bölümünün konuşmakta zorlandığı görülmektedir. Bazıları bu dilde konuşma becerilerinin olmadığını ifade ederek muhatabını Standart Arapça konuşabileceğini düşündüğü bir başkasına yönlendirmekte ya da Fransızca ve İngilizce gibi alternatif dilleri kullanmak istemektedir. Standart Arapça, eğitimin, medyanın, Fransızcanın kullanılmadığı akademik ortamların ve bazı uzmanlık alanlarının dilidir. Ülkenin bağımsızlığını kazanmasından sonraki süreçte başlayan Arapça-Fransızca iki dilli eğitim politikasıyla istenilen seviyede olmasa da Arapçaya dönüş başlamıştır. Standart Arapça kullanma becerisi 50 yaş altı nüfusta daha etkindir. Bu durumun oluşmasında bağımsızlıkla birlikte başlayan Araplaş(tır)ma politikası, Arapça eğitim imkânlarının artması, uydu teknolojileriyle birlikte diğer Arap ülkelerine ait Arapça televizyon kanallarının takibi gibi durumlar etkili olmuştur. Bu yaş grubunun üstü ise Standart Arapçanın yok sayılıp, lehçe Arapçanın teşvik edildiği ve Fransızcanın asli dil hâline getirildiği dönemleri yaşadıkları için Tunus Arapçası ve Fransızca konuşma becerisi bakımından daha etkindir. Ülkede Tunus Arapçası konuşma becerisine sahip olmayanlarla iletişim kurabilmek için dil tercihi bakımından Fransızca ve İngilizcenin Standart Arapçadan daha etkin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.3.2. Tunus Arapçası (Dârice)

Tunus günlük hayatında hâkim dil Tunus Arapçasıdır. Tunus Arapçası geleneğin, meşruiyetin ve kimliğin dilidir. İçerisinde çoğunluğu Arapça olmak üzere Amezik (Berberi Dili), Türkçe, İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca sözcüklerin yer bulduğu bir lehçedir. Her ne kadar aralarında büyük ses ve şekil farklılıkları bulunsa da Tunus Arapçasının temelini Arapça oluşturmaktadır. Kelime servetinin büyük bir bölümü Arapçadır.

Amezic dili Tunus'un güneyinde çok dar bir bölgede konuşulmakta olan Berberi dilidir. Chalha olarak da adlandırılan bu dilin konuşan sayısı net olarak bilinmemektedir. Konuşanların azlığı nedeniyle zamanla yok olacağından korkulmaktadır. Dünya Amazig Kongresi'ne göre, Berberiler, Tunus nüfusunun yaklaşık %10'unu temsil etmektedir ve esas olarak güneyde, Cezaïr sınırına yakın bazı kasaba ve köylerde yaşamaktadır. Çeşitli kaynaklar ve bağımsız araştırmalar nüfusun %5 ila %10'unun,

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

dolayısıyla 500 bin ile 1 milyon insanın Berberi kimliğine sahip olduğunu ancak %1'inin bu dili konuşabildiğini ifade etmektedir (Touati, 2011, s. 466). Aşağıdaki tabloda Amezig dilinden Tunus Arapçasına geçen sözcüklere örnekler görülebilir:

Tablo 1: Tunus Arapçasında kullanılan Amezig (Berberi) dili sözcüklerinden örnekler.

Amezik (Berberi)	Arapça	Türkçe	
lilla	لِلا	السيدة	hanımefendi
nānā	نانا	الجددة	nine
garcūma	قرجومة	البلعوم	boğaz
şilāgım	شلاغم	الشارب	bıyık
bakkūş	بكوش	الابكم الذي لا ينطق	lâl (dilsiz)
fartās	فرطاس	الاقرع	kel
gışşır	غشیر و غشاشر	الطفل الصغير	çocuk
sfinnāriya	الطفل الصغير	الجزر	havuç
allūş	علوش	الخروف	koyun

Üç asırdan fazla bir zaman (1574-1881) Osmanlı Devleti idaresinde kalan Tunus'ta dil içerisindeki Türkçe sözcükler daha çok Osmanlı askeri ve idari literatürüne dair sözcüklerdir.⁷ Tunus'un Fransa idaresine girmesi, ülkede A'dan Z'ye yönetim dilinin Fransızca olması zaman içerisinde Tunus günlük dilindeki Türkçe sözcükleri kullanımdan düşürmüştür. Bugün Tunus dilinde geçmişe göre daha az Türkçe sözcük bulunmaktadır: Ör. Börek, bulgur, çay, çeşme, çorba, gümrük, takım, tas, tepsi, terzi, turşu, tencere, kazan, kışla, kaftan, kahve, köşk, köfte, kilim, şal... vb. ve meslek eki "-cı,-ci,-cu,-cü" ile kurulmuş sözcükler kahveci, postacı, tütüncü, demirci... vb.

İtalyanca sözcük sayısı Tunus Arapçasında azımsanamayacak kadar çoktur. Coğrafi olarak Tunus'a en yakın Avrupa ülkesi İtalya'dır ve Fransa işgali öncesinde benzer düşüncelere sahiptir. Tunus üzerindeki emellerini gerçekleştiremeyen İtalya, sonraki zamanda Trablus'u işgal etmiştir. Standart Arapçası bulunmasına rağmen Tunus insanının günlük dilde kullanmakta olduğu İtalyanca sözcüklerden bir bölümü tabloda verilmiştir:

Tablo 2: Tunus Arapçasında kullanılan İtalyanca sözcüklerden örnekler.

İtalyanca	Tunus Arapçası	Arapça	Türkçe	
carretto	كربتا	karrīta	عربة مجرورة	at arabası
famiglia	فاميليا	famīlya	عائلة	aile
treno	ترينو	trīnu	القطار	tren
comodino	كوميدينو	kumidīnu	خزانة صغيرة	komidin
daccordo	داكوردو	dakurdu	اتفقنا	tamam
giornata	جورناتا	jurnāta	نهار أو يوم عمل	gün
cucina	كوجينة	kujīna	المطبخ	mutfak

⁷ Tunus'ta Türkçenin tarihi ile ilgili olarak Muhammed Fâdil Beşrâvî'nin "Beşrâvî, M. F. (2018). *Târîhu'l-Luğati't-Turkî fi Tûnis*. Silsiletu'l-Ûlâ: el-Vilâyetu'l-Arabî esnâ'i Ahdi'l-'Osmâni, Rakam 63, Menşûrât Muessese Temimi." adlı çalışmasına bakılabilir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

miseria	ميزيرية	mizirye	البؤس	sefalet
forchetta	فرشيطة	ferşita	شوكة	çatal
falso	فالصو	falso	مزيف أو غير حقيقي	sahte
prima	بريما	brīma	رفيع	kaliteli
secondo	سبيقوندا	sugūnda	ثانية	saniye
balcon	بركون	barkūn	الشرفة	balkon

Mzoughi'ye (2015, S. 71) göre Tunus Arapçası, Tunusluların ana dilini iyi bir şekilde temsil etmekte, bir ana dili tanımlayan tüm özellikleri karşılamaktadır:

- Aile ortamında iletişim dili, günlük hayatta iletişim ve alışveriş dilidir.
- Çocuğun duygulanımının yapılandığı, ilk kavramsallaştırma ve kategorileştirme işlemlerinin şekillendiği dildir,
- Herhangi bir formel öğrenme olmaksızın kendiliğinden kazanılmaktadır (Mejri, Mosbah ve Sfar, (2009, s. 58)'den akt. Mzoughi, 2015, s. 71).

Tunus Arapçası, ülkenin güneyinden itibaren büyük sahil şehirlerinin ve Başkent Tunus'un da bulunduğu ülkenin kuzeyine doğru şekillenmektedir. Kırsaldan şehirlere doğru ilerledikçe dil içerisindeki Latin dillerine ait sözcük sayısı artmaktadır. Özellikle de Fransızcanın kelime hazinesi bakımından Tunus Arapçası üzerindeki etkisi büyüktür. Selamlaşma hal, hatır sorma, hitap, tepki vb. günlük muamelelerde genellikle Fransızca sözcükler tercih edilmektedir. Bu tercihle ilgili yapılan bazı değerlendirmelerde burjuva ve burjuva görünme eğiliminin etkisi olduğu ifade edilse de günlük yaşamda her sınıftan insanın Fransızca sözcükleri kullandıkları görülmektedir.

Tunus'ta edebiyatın dili Arapça ve Fransızcadır. Roman ve hikâye öncelikli olmak üzere Tunus Arapçası ile farklı türlerde yazılı eserler de verilmiştir. Faten Fazaâ, Tahar Fazaâ, Hedi Balagh, Taoufik Ben Brik... gibi isimler roman, hikâye, çeviri gibi edebi türlerde Tunus Arapçası ile eserler vermiştir. Tunus Arapçası standart bir dil olmadığı için bir alfabeyle de sahip değildir. Bu haliyle gerçek bir imlası da yoktur. Bu durum dilin belirliliği, standartlaşması bakımından bir eksikliklerdir. Daha çok Arap alfabesi ile temsil edilir. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz yazarlar eserlerini Arap alfabesi ile kaleme almıştır.

Birçok Arap lehçesinde olduğu gibi Tunuslu gençler Arapçadaki bazı harfleri (ع،خ،ح،ه،ق) 2,3,5,7,8,9 sayıları ile Latin alfabesine kodlayarak Tunus Arapçasını oluşturdukları bu alfabe ile yazmaktadır. Bu imla türü genel olarak SMS'lerde, sosyal medya ağları ve forumlarda kullanılmaktadır.

Tablo 3: Arap lehçeleri SMS alfabesi.

Rakamlar	Harfler	Çeviri yazı sembolleri
2	ء	'
3	ع	'
5	خ	h
7	ح	h
8	ه	h
9	ق	k

Örnek cümle:

zaslema lebes?

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Lyoum 2awel n8ar fel 3otla wel ta9s behi, mchit ntol 3la 3ami 5ali, fra7 barcha ki chefni

Türkçesi:

(Selam, naber?)

(Bugün tatilin ilk günü ve hava güzel. Amcamı ziyaret etmeye gittim, beni görünce çok sevindi.)

Toplum dilbilimsel açıdan bakıldığında Tunus insanının dilini yani hafızasını Tunus Arapçası oluşturmaktadır. Düşünürken, üretirken, iletişim kurarken, günlük hayata ilişkin hemen her durum için müracaat ettikleri dildir. Tunus Arapçası ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli husus konuşurların dilin sunmuş olduğu avantajlardan yararlanması ve kimliklerinin bir parçası olarak bu yerel dilin korunmasıdır. Ülkenin en iyi dil eğitim kurumlarından birisi olan Burgiba Yaşayan Diller Enstitüsü Arapça programı içerisinde standart Arapça ile birlikte Tunus Arapçasının öğretilmesi bu dilin Tunus kimliğinin temsilcisi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Tunus'ta yaşayan, yaşayacak olan yabancılar iletişim kurmak amacıyla Tunus Arapçası kurslarına katılmaktadır.

2.3.3. Fransızca

Ülkede kullanılan üçüncü dil Fransızcadır. Tunus'un işgalinden önce Fransa destekli eğitim kurumlarında öğretilmeye başlanan Fransızca işgal süreci boyunca Tunus insanına dayatılmış, bağımsızlıktan sonraki süreçte de eğitimden yönetime, bilimden medyaya birçok sektörde etkin olarak kullanılmış, bugün de kullanılmaya devam etmektedir.

Bağımsızlıktan sonraki süreçte Fransız dilinin ülkedeki durumuyla ilgili bir değişiklik olmamıştır. Tunus eğitim sistemi içerisindeki varlığını bugüne değin sürdürmüştür. İlköğretim 3. sınıfta başlayan Fransızca eğitim, ortaöğretim, lise ve üniversite eğitimi süresince devam etmektedir. Kolonyalizmi yaşamış birçok ülkeden farklı olmak üzere Fransız dili Tunus eğitim sisteminin ikinci dilidir. Dolayısıyla Tunus eğitim sistemi içerisindeki her birey iki dilli olarak yetişmektedir.

2022 Frankofoni yılığında Tunus Eğitim kurumlarında Fransızcanın bugünkü durumu ile ilgili olarak verilen bilgiler şu şekilde özetlenebilir: Tunus Eğitim Sistemi'nde ilkokulda eğitim dili Arapçadır. 2020 yılı öncesine kadar İlköğretim 3. sınıfta başlanılan Fransızca eğitimi, 2020 yılından başlamak üzere öğrencilere "daha eğlenceli" bir yaklaşımla 2. sınıftan itibaren sunulmaya başlanmıştır. Ortaokulda Arapça eğitim gören öğrencilerin sayısı 962.630, Fransızca eğitim alan öğrencilerin sayısı 550.000'dir. Bu durumun sebebi lise eğitimi sürecinde matematik ve fen bilimleri alanlarında eğitimin Fransızca veriliyor olmasıdır. Fransızca öğrenenlerin sayısında bir istikrar olmasına karşın ortaokuldan liseye geçişte ve lise sonunda çok yüksek seviyede okulu bırakma ve sınıf tekrarlama oranı görülmektedir. Ayrıca ulusal sınavlardaki başarı durumu da çok iyi durumda değildir. Öğrencilerin Fransız diline hâkimiyeti noktasında keskin bir düşüş vardır. 2017'den bu yana her yıl yaklaşık 7.000 öğrenci Tunus Fransızca Bakalorya sınavında sıfır puan almaktadır. Tunuslu yetkililerden alınan verilere göre, öğrencilerin %48'i ilkokul sonu, %60'ı ortaokul sonu ve %87'si lise sonu Fransızca sınavlarında başarısız olmaktadır (Française Dans Le monde, 2022, s. 208). Devlet okulları dışında Fransızcanın öğretimi bakımından Fransa ülkede doğrudan kendisine bağlı bir eğitim ağı da kurmuştur. Fransızca eğitim veren onlarca özel okul ve başkent Tunus başta olmak üzere birçok büyük şehirde Fransız dil enstitüleri bulunmaktadır.

Bugün Fransızcanın Tunus'taki varlığı ile ilgili olarak aristokratların, seçkinlerin dili olduğu, konuşmacıların sosyal sınıfını yansıttığı, bir prestij dili olduğu düşüncesi vardır. Bu düşünceleri her haliyle kabul ya da reddetmek doğru olmayacaktır. Ancak, 2000'li yıllar ve sonrası İngilizcenin dünya genelinde yaygınlaşması, Fransa'nın eskiye göre etki alanının azalması, eski gücünü ve önemini yitirmesi Fransızcanın ülkedeki durumuna doğrudan yansımıştır. 2011 Yasemin Devrimi'nden bugüne

Adres | **Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Fransızcanın Tunus idari, eğitim, kültür vb. hayatındaki yeri ile ilgili tartışmalar artarak devam etmektedir.

Konuşma dili bakımından Fransızcanın kullanım alanı daralmıştır. Ülkenin kuzey banliyölerine karşılık gelen ve Bizerte şehrine kadar olan bölge ülkenin diğer bölgelerine kıyasla önemli bir açıklığa ve kültürel çeşitliliğe sahiptir. Ülkenin güneyinde ise Fransız diline karşı bir heyecan yoktur. Bugün için Fransızcada ustalık, telaffuz becerisi orta ve üst sosyal sınıflar için söylenebilir: Fransız okullarında okuyanlar, frankofonizmi yaşam tarzı haline dönüştürmüş seçkinler, turistik kıyı bölgelerde yaşayanlar, Başkent Tunus'ta La Marsa ve Carthage gibi sahil semtlerinde yaşayan Fransızlar ve ekseriyetle Batılı yabancılar ile Fransızcaya özel ilgi gösterenlerle sınırlanmıştır. Bununla birlikte Fransızca'yı ülkede canlı tutan sebeplerden bir tanesi Tunus'un coğrafi olarak Fransa'ya yakınlığı, sayıları yüzbinleri bulan Tunuslunun Fransa'ya göç etmesi ve yıl boyu devam eden insan hareketliliğidir.

2.4. Tunus'ta İki Dillilik

İki dillilik “birden fazla dil kullanma becerisi” olarak kabul edilir. Ancak bu becerinin ortaya çıkış gerekçeleri birbirinden farklılıklar gösterebilir. Bireylerin bu dillere nerede, kaç yaşında, hangi şartlar altında, ne kadar süreyle maruz kaldıkları, bu becerilere ne seviyede sahip oldukları, hangi amaçla öğrendikleri, sahip oldukları dillerin durumu, diğer dillere oranla baskınlık seviyeleri vb. iki dilliliği tanımlamada önemli ölçütlerdir (Süverdem & Ertek, 2020, s. 184).

Tunus'ta iki tür iki dillilikten bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki “diglossia” dikey iki dillilik (Vertical Bilingualism/Diglossia)'tir. Süverdem ve Ertek'e (2020: 184) göre, bu iki dillilik türü, ülkenin resmi dili olan standart dil ile lehçeleri arasındaki statü farkından ve aralarındaki rekabetten kaynaklı iki dilliliktir. Bu tanım ve bakış açısından farklı olarak Baccouche (2000, s. 13) standart dil ile lehçe arasındaki lafzi (söylemsel) münasebetlerin çatışmalar üzerinden değil birbirini bütünleyici özellikleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Bu değerlendirmeye dayanarak Tunus insanının Standart Arapça ile Tunus Arapçası arasında bir statü farkı gözettiği ya da bir rekabetin varlığını kabul ettiğini söylemek zordur.

Kammoun'a (2020, s. 7-8) göre, lehçe terimi, standart dil ile kıyaslandığında hem “saf olmayan” veya “yozlaşmış” karakteri ifade etmektedir hem de konuşan kitle ve ona bir tür dilsel “çeşitlilik” olarak bakan dilbilimciler arasında toplum dilbilimsel açıdan küçümseyici bir çağrışıma sahiptir. İnsanların tercihi standarda yöneliktir, bunda standardizasyonun tüm faydalarından yararlanmak, politik ve ekonomik olarak güçlü olanın dilini oluşturmak ve kullanmak vardır. Kur'an-ı Kerim'in dili tartışılmaz mükemmelliktir ve fiilen taklit edilemezliği ile meşhurdur. Onun bu özelliği gereği diğer bütün ara formlar doğal olarak daha düşük statülerde alt formlardır. Standart dil savunucuların birçoğuna göre tüm alt formlar sonsuza kadar korunması gereken bu kutsal dilin bozulmasının ve yozlaşmasının bir ürünüdür.

Tunus toplumunda karşılaşılan ikinci tür iki dillilik ise içinde yaşanılan ülkede gerçekleşen durumlara bağlı olarak ortaya çıkan Toplumsal İki Dillilik (Social/Societal Bilingualism) sürecidir. Ülkenin Fransız işgaline uğramasıyla temelleri atılan bu süreç bağımsızlığın ardından eğitim politikaları ile desteklenmiştir. Kammoun'a (2020, s. 3-4) göre Genç Tunus devletinin birinci önceliği Fransız kolonyalizminin en büyük aracı olan ve Tunus toplumu üzerinde kimlik problemlerine sebebiyet veren Fransızca yerine ülkenin resmi dili olan Arapçayı rehabilite etmektir. Böylece ülkeye atfedilen Fransız kimliğine son verecek irade ortaya konulacak, Arapça konuşan milliyetçilerin konu ile ilgili heyecanları yatıştırılacaktır. Ancak Fransızca ülkede o kadar iyi yerleşmiştir ki çok kısa bir zaman içerisinde her alanda Arapçayı hâkim kılmak imkânsızdır. Tunus Üniversitesinin kurumsallaşmasına, ulusal eğitim sisteminin güçlenmesine kadar durumun olduğu gibi sürdürülmesine, gerçekçi bir iki dillilik

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

politikasının izlenmesine karar verilmiştir. Bağımsızlığı takip eden 20 yıl boyunca Fransızca göz kamaştırıcı bir dinamizm yaşamıştır.

Abdu'l-Mevlâ'ya (2018) göre Fransızca Tunus'ta sadece bir dil değil, çoğu zaman politik bir araç olmuştur. Ülkenin kurucu lideri Habib Burgiba ve "modernist" arkadaşları Fransızca'yı Arapça geleneksel din eğitimi almış Zeytuna Cami/Üniversitesi mezunlarını dışlamak için kullanmıştır. Çünkü onlar Batı değerlerinden ilham aldığı "modernleşme" projesinin önünde bir engeldir. "Paris bize Kahire ve Bağdat'tan daha yakın" diyen Burgiba, pan-Arabist fikirlerin yayılmasından endişelidir ve eğitimin Araplaştırılmasını kendine düşman olan milliyetçi akımlar için verimli bir zemin olarak görmektedir. Eğitim iki dilli olmuştur ancak diller karşı karşıya gelecek farklı iki kutbu temsil eder hale gelmiştir.

1958'de "Eğitimde Birlik Kanunu" kabul edilerek klasik eğitim ile modern eğitim bir araya getirilmiştir. Fransızca yasal statü olarak yabancı dildir, ancak eğitimde, yönetimde, medyada, bilimde gücünü korumaktadır. Sistem Fransızca'yı dayattığı için Arapça bağımsızlıktan bu yana eğitimde henüz yerini bulamamıştır. Bugün itibarıyla iki dillilik eğitimle sınırlı değildir. Kamuda Resmî Gazete, idari yazışmalar, genelgeler, internet siteleri; özel sektörde, matbu işlemlerde, siparişlerde, faturalarda, ücret ödeme belgelerinde, gümrük işlemlerinde Fransızca birinci dildir. Reklamlar, mağaza tabelaları, ürün ambalajları tercihen iki dillidir (Abdu'l-Mevlâ 2018).

2.5. Tunus Medyasında Frankofoni ve Fransızca Üzerine Yapılan Değerlendirmeler

Tunus medyasında konu ile ilgili değerlendirmelere geçmeden önce Uluslararası Frankofoni Örgütü'nün kurulmasından 2 yıl önce örgütün üç kurucu isminden birisi olan Cumhurbaşkanı Burgiba'nın 11 Mayıs 1968 tarihinde Montreal Üniversitesinde "Dünyaya İki Yönlü Açıklık" adlı konuşmasına bakmakta fayda vardır. Burgiba bu konuşmasında örgütün kurulmasına yönelik niyetini ve gerekçesini şu şekilde ifade etmektedir (sommet-francophonie.challenges.fr):

"Frankofoni kelimesinden pek hoşlanmıyorum ama nihayetinde frankofoninin Afrika'da bir gerçeklik olduğunu kabul etmek zorundayım. Sadece Fransızcanın resmî dil ve çalışma dili olduğu ülkeleri bir araya getirdiği için değil, aynı zamanda onları aynı kültürel evrenin katılımcıları haline getirdiği için, dilin ötesinde onları birleştiren şeyleri keşfetmelerini sağladığı için... Bu nedenle aralarında bir tür milletler topluluğu kurulduğunu görmek istiyorum; her birinin egemenliğine saygı duyan ve hepsinin çabalarını uyumlaştıran bir topluluk..."

Burgiba, ortaya çıkacak bu birlikteliğe büyük önem vermekte ve frankofoniye "Üzerinde asla güneş batmayan bir ruh ve zekâ imparatorluğu, Fransızca konuşulan evren" olarak tanımlamaktadır.

Ancak Burgiba, günümüzün kültürel gerçeğini tamamen modası geçmiş bir siyasi gerçekle (sömürgecilikle) karıştıran, inkâr edilemeyecek bir kültürel gerçeğe (Fransızcaya) siyasi boyut kazandırmayı hedefleyenlerin kendisini ülkede Fransızcanın kullanılmasından kaynaklı olarak Fransız egemenliğini yeniden kurmakla, Fransız emperyalizminin ya da yeni-sömürgeciliğin ajanı olmakla suçladıklarını ifade etmektedir.

Tunus'ta Fransız diline ve frankofoniye toplum dilbilim penceresinden bakmak, sağlıklı bir karara varabilmek hiç de kolay değildir. Çünkü 150 yıla yakın yaşanmışlık ve tecrübe toplumunda farklı düşünceleri, tepkileri hatta karşıtlıkları ortaya çıkarmıştır. Fransızca, kimilerine göre sömürgeciliğin hatırlatıcısı, kimilerine göre küresel sisteme entegre olabilmenin aracı olarak görülmektedir. Tunus medyasında konu ile ilgili farklı bakış açılarına, görüşlere yer verilmektedir:

Tunuslu gazeteci Muhammed Râmi Abdu'l-Mevlâ 16 Kasım 2018 tarihli "Fransızca Bir Savaş Ganimeti mi Yoksa Ağır Bir Miras mı?" başlıklı yazısında Uluslararası Frankofoni Örgütü'nün insanları bir araya getirmek, aralarındaki kültürel alışverişi teşvik etmek, demokrasinin inşasına, barışın tesisine, eğitim ve öğretimin desteklenmesine katkıda bulunmak amacını güttüğünü ancak özellikle Afrika'da Fransız

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

kültürel ve siyasi hegemonyası için hâlâ bir araç olduğunu, örgütün kültürel, akademik ve siyasi birçok kola sahip bir ahtapota dönüştüğünü ifade etmektedir (Abdelmevlâ, 2018).

Abdu'l-Mevlâ'ya (2018) göre Fransa, 2011 devriminden sonra muhafazakârlar ve laikler arasındaki mücadelenin merkezinde yer almaktadır. Bazı aşırı muhafazakârlar Fransızca konuşanları "Fransa'nın yetimleri" olarak isimlendirirken Frankofon laik grup ise Arap olan her şeyi hor görmekte, Tunus'ta eğitimin kademeli olarak Araplaştırılmasının dini aşırılığın yayılmasına, terörizmin artmasına sebep olacağına inanmaktadır (Abdelmevlâ, 2018).

Arap medeniyeti araştırmacısı Kemâl el-Sakri, Fransız General Charles de Gaulle'e atfedilen "Kolonilerden çıktık ama çekirge yumurtalarını içine bıraktık" sözüne atıfta bulunarak, Fransızcanın "Fransa'nın yetimlerine bıraktığı sömürgecilik dili... çekirge yumurtalarıyla..." benzetmesini yapmaktadır. el-Sakri'ye göre, Tunus frankofonları Fransa'nın yetimleridir. Tunus frankofonlarının "Tunus lehçesini kendi kendine yeten bir dil düzeyine yükseltme" girişimleri gerçekte Standart Arapçaya zarar vermekte, Fransa'ya ve Fransızcaya daha fazla alan açmaktadır (el Mekkî, 2018).

Arap dili savunucusu ve Tunus Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmed Bouazi'ye göre Tunus'ta istihdamda Fransızca bir dışlama aracı olarak kullanılmaktadır. Fransızca bilmeyen birçok Tunuslu cahil olarak isimlendirilmekte ve azarlanmaktan korktukları için Fransızca dil becerilerine ilişkin açıklama yapmaktan kaçınmaktadır. Fransızca dil becerisine sahip olmanın eğitilmiş olduğuna, toplumda bir üstünlük göstergesi olarak kullanıldığına, aksi durumda ise psikolojik bir kompleks aracı olduğuna inanılmaktadır (Midou, 2020).

Bir kamuoyu yoklama kuruluğu yöneticisi Hassan Al-Zargouni, gençlerin Fransızca, İngilizce ve hatta klasik Arapçada düzeylerinin yeterli olmadığına inanır. Gençleri profesyonel iş hayatına uygun hale getirmek, dış pazarlara açılmalarını sağlamak için frankofoniye güçlendirmeye yönelik adımları önemli bulur. Al-Zargouni: "Ya kendimizi Müslüman bir Arap ülkesi olarak kabul eder, Fransızca'yı kültürel ya da demagojik nedenlerle sömürge dili olarak değerlendiririz ya da 300 milyon insanın Fransızca konuştuğu Afrika'da kültürlere açık, gençliğinin işgücü piyasalarına açılma yeteneklerini geliştirmeye çalışan bir Müslüman Arap ülkesi olarak görürüz" açıklamalarını yapmaktadır (Ma'merî, 2020).

Tunus modern sanatlarının önde gelen figürlerinden biri olan Siham Belkhouja, Fransızcanın Burgiba'nın Arapçaya ek olarak Tunuslulara bıraktığı bir "silah" olduğunu ifade etmekte, "Moliere"nin dilini şiir ve özgürlük dili olarak görmektedir. Genç nesillerin İngilizce öğrenme talebiyle birlikte Anglo-Sakson kültürünün yükseldiğini, Fransızca ve Fransız kültürünün etkisinin azaldığını ifade ederek Tunus'taki Fransız Büyükelçiliği ve Fransız Enstitüsünün çabalarını kutsayarak, çocukları ve gençleri her türden Fransızca yayınları okumaya ve izlemeye davet etmektedir (El-Mekkî, 2018).

Gazeteci Fevzi Mes'ûd'a (2021) göre Tunus'ta Fransız işgalinin kültürel ve entelektüel neticeleri noktasında istenilen düzeyde bir farkındalık oluşmamıştır. Eğitim, kültür ve medya araçlarının Fransa'yı bir işgalci olarak gösterme çabaları ülkenin içinde bulunduğu iktisadi zorluklar sebebiyle Tunus insanın zihninde yer bulmamıştır. Yasemin Devrimi dâhil olmak üzere Tunus kimliğini savunan siyasal partiler ve entelektüel çevreler Fransa'nın maddi olmayan değerlere müdahalesini dile getirememiştir

Mes'ûd'a (2021) göre dil tarafsız bir varlık değildir. Fransızca bir dilden daha fazlasıdır, Fransa ile duygusal bağ kurma aracıdır. O zaman dil duygusal bir varlıktır. Kullandığımız zaman boyunca aramızda samimi bir ilişki doğar ve gelişir. Dolaylı olarak dilin ötesindeki boyutlar size zihinsel olarak yakınlaşır, yani Fransız dili ve onun sahibi Fransa duygusal olarak size yakınlaşır. Fransızca'yı kullanmakla, o dili

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

üreten, kullanan, her şeyini o dile yükleyenlerin deneyimini, kültürünü, düşüncesini, geleneklerini otomatik olarak benimsemiş olursunuz.

Konu ile ilgili olmak üzere Tunus medyasında Frankofoni ve Fransızca üzerine birçok makale bulunmakta, farklı düşüncelere yer verilmektedir. Fransızcaya ilişkin en büyük sorun bu dilin birçok alanda ulusal dilden daha baskın olması, diğer yabancı dillerle rekabeti kabul etmemesi, politik frankofonizmin aracı olmasıdır. Ancak, genellememekle birlikte Tunus halkının Fransızcaya olan yaklaşımı ya da Fransızca ile ilgili algısı daha çok iktisadi, ticari ve ekonomik konu başlıkları üzerinden değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerin temelinde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar büyük yer tutmaktadır. Bu sıkıntıların nedenleri arasında Fransa'yı gösterenlerin sayısı hayli fazladır. Fransa ve Fransızca kırk yıl öncesine göre aynı parlaklığa sahip değildir. Bu dili konuşan sayısı giderek azalmaktadır. Farklı coğrafyalardaki eğitim ve iş fırsatları, bilim ve teknolojideki gelişmeleri takip etme yetenekleri Tunus'ta da İngilizce öğrenmeyi zorunlu kılmaktadır.

3. Bölüm

3.1. Fransızcanın Tunus Arapçasına Etkisi

Bu bölümde Fransızcanın Tunus Arapçasına etkisi toplum dilbilim çerçevesinde dilin kullanımı bakımından “kod değiştirme”; kelime hazinesi bakımından “ödünc alma ve kullanım sıklığı”; dilbilgisel etkiler bakımından “sesbilgisel”, sözcüksel, sözdizimsel etkiler” ve son olarak “uyum (entegrasyon)” üzerinden değerlendirilmiştir.

3.1.1. Kod Değiştirme

Birden fazla dile ait cümle, cümlecik, kelime, biçim birim kategorilerini aynı konuşma içerisinde kullama işlemine kod değiştirme denir. Romaine'ye (1995, s. 121) göre bu tür davranışlar hem tek dilli hem de iki dilli topluluklarda meydana gelebilir ve rutin olarak gerçekleşir. Yalnızca farklı diller arasında değil aynı dilin lehçeleri (dialects) arasında da gerçekleştirilir. Pragmatik düzeyde tüm dilsel tercihlerin bir konuşmanın katılımcıları arasında ortaya çıkan sosyal ilişkilerde kullanılabilmesi anlamına gelir.

Bouzzemi'ye (2005, s. 218) göre Tunus insanı konuşma sürecinde birçok kez kod değiştirmektedir. Bu kod değişikliği çoğunlukla konu ile ilgili Arapça veya Fransızca bilgi ve becerisi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. İki dilli Tunuslu konuşucular konuşma anında bu tür kod değiştirmenin farkındadır. Konuşma sırasında sözcüğün Arapçasını bilmeyen konuşurlar Fransızca karşılığını kullanma eğilimindedir ve bu kullanımı yeterli görmektedir ya da bilimsel, teknik ve günlük yaşama ilişkin başkaca konularda sözcüğün Fransızcasını kullanmanın Arapçasını kullanmaktan daha uygun olduğuna inanmaktadır.

Bouzzemi (2005, s. 218-219), Tunuslu bazı konuşurların muhatabı üzerinde baskı kurmak amacıyla kod değiştirdiklerini ileri sürmektedir. Konuşurlar, bunu bir başka dil becerisine sahip olduklarını göstermek için yaparlar. Kod değiştirerek kullandıkları dile “üstdil işlevi” (metalinguistic function) kazandırırılar. Bu duruma göre Fransızca sözlüksel çeşitlilik bakımından standart Arapçadan daha zengindir. Fransızca kullanmak daha mantıklı ve daha iyidir. Önemli düşünceleri ifade edebildiği için Fransızcanın Arapçadan daha prestijli bir dil olduğuna inanmaktadırlar.

Ancak, standart Arapçadan Fransızcaya kod değiştirmede öncelikli sebep konuşurların standart Arapçadaki yetersizliğidir. Tunus insanı günlük hayatın hemen her alanında Tunus Arapçası kullandığı için standart Arapça'nın kelime hazinesine sahip değildir ya da sahip olsa bile konuşma sırasında ihtiyaç duyduğu kelimeyi çağırnamamaktadır. Bu durumda kod değiştirme kaçınılmazdır. Tunus'ta kod değiştirme, yani konuşma anında bir başka dile geçme eylemi çoğunlukla Tunus Arapçası ile Fransızca

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

arasında gerçekleştirilir. Kod değişimi bakımından Tunus Arapçası-Standart Arapça ya da Tunus Arapçası-İngilizce değişimi ile nadiren karşılaşılmaktadır.

Bir dilin diğerine, bir lehçenin bir başka lehçeye tercih edilmesinin ardında sosyolojik gerekçeler olduğu açıktır ve bu durum sosyo dilbilimin önemli araştırma alanlarındandır.

3.1.2. Ödünç Alma ve Kullanım Sıklığı

Sözcüksel ödünç alma birçok dilde yaşanan bir durumdur. Konuşmacılar kendi dillerinde bulunmayan sözcükleri başka dillerden ödünç alırlar. Bu durum daha çok yeni üretilen, ilk kez karşılaşılan varlık ve kavramları ifade edebilme ihtiyacından kaynaklanır. Ancak ödünç alma güdüsünü kavramak kolay değildir. Bu güdü farklı gerekçelerle gerçekleşebilir. Çoğu zaman ihtiyaçtan bazen keyfiyetten ortaya çıkar.

Kelime servetinin büyük bir bölümünü Arapçadan alan Tunus Arapçasında karşılıklarının varlığına rağmen Fransızcadan çok sayıda sözcüksel alıntı vardır. Ödünç alınan bu sözcükler alana, gramer kategorilerine, alfabetik sıraya, kullanım sıklığına göre sınıflandırılabilir. Fransızcanın Tunus Arapçasına etkisini konu edindiğimiz bu bölümde Standart Arapçada karşılıkları olan 55 Fransızca ödünç sözcük örnekleme olarak liste biçiminde sunulmuştur.

Tablo 4: Tunus Arapçasında kullanılan Fransızca sözcüklerden örnekler.

	Fransızca	Arapça	Tunus Arapçası			Türkçesi
			Sesletim	IPA	Ödünç alma	
1.	accident	حَايَّة	aksidon	aksi:du:n	اكسيدون	kaza
2.	arbitre	حَكَم	arbitir	a:rbi:tir	أرْبِيتْر	hakem
3.	assurance	تَأْمِين	asurāns	asira:ns	أَسِيرَانْس	sigorta
4.	banane	مَوْزَة	banāna	bana:na	بَنَان	muz
5.	banque	مَصْرَف	bānka	ba:nka	بَانِكَة	banka
6.	bandit	حَرَامِي	bāndi	ba:ndi	بَانْدِي	kabadayı
7.	bicyclette	دَرَاجَة	bisklet	biskle:t	بِسْكَلَات	bisiklet
8.	appartement	عِمَارَة	burt ^ç men	burt ^ç mε:n	بِرطمان	apartman
9.	pièce	قِطْعَة	bjesa	bjε:sa	بِيَاْسَا	parça
10.	bureau	مَكْتَب	bīrū	bi:ru:	بِيْرُو	büro
11.	cadre	إِطَار	kwat ^ç ru	kwa:t ^ç ru	كُوَاطْرُو	ereve
12.	carté	بِطَاقَة	kārt ^ç ε	ka:rt ^ç ε	كَارْطَة	kart
13.	chauffeur	سَانِق	fifūr	fifu:r	شِيفُور	şoför
14.	contrat	عَقْد	kuntrātu	kuntra:tu	كَنْتْرَاتُو	sözleşme
15.	cuisine	مَطْبَخ	kuṣīna	ku:ṣi:ne	كُوْجِيْنَة	mutfak
16.	diamant	الْمَاس	djamunte	dja:munte	دِيَامَنْتَة	elmas
17.	fourchette	شَوْكَة	furfīt ^ç a	fεrfi:t ^ç a	فَرْشِيْطَة	atal
18.	frais	طَرِي	frişk	frişk	فَرْشِكْ	taze
19.	frigidaire	ثَلَاجَة	frişider	fri:şide:r	فَرْيَجِيدَار	buzdolabı

Adres

Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

20.	garantie	ضَمَان	garānti	gara:nti:	غُرَانْتِي	garanti
21.	hôpital	مُسْتَشْفَى	sbīt'ār	sbi:t'a:r	سَبِيطَار	hastane
22.	hôtel	فُنْدُق	utīl	u:til	أوتِيل	otel
23.	immigré	لَاجِئ	zmigrī	zmigri:	زَمَغْرِي	göçmen
24.	interview	بَحْث	ʔenterfijū	ʔenterfiju:	انْتَرْفِيو	görüşme
25.	jupe	نَتُّورَة	jüp	ʒu:b	جِيْب	etek
26.	lunettes	نَظْرَة	lunet	lune:t	لِنَات	gözlük
27.	lycée	لِجَوِيَّة	lise	li:si:	لِيسِي	lise
28.	capote	مِغْطَف	kabbüt	kəbbu:t	كَبُوْت	manto
29.	marché	سُوْق	marʕe	marʕi:	مَرشِي	çarşı
30.	meuble	أَثَات	mūbilje	mu:bi:lje	مُوْبِلِيه	mobilya
31.	musique	مُوسِيْقِي	mu:zi:ka	mu:zi:ke	مُوزِيكَة	müzik
32.	nappe	غِطَاء	nāp	na:b	نَاب/بِ	masa örtüsü
33.	normal	عَادِي	normāl	nu:rma:l	نُورْمَال	normal
34.	numéro	رَقْم	nūmru	nu:mru:	نُومْرُو	numara
35.	passport	جَوَاز سَفَر	paspōr	ba:sbu:r	بِ/بِاسْبُور	pasaport
36.	pâtisserie	خَلْوَانِي	patisri	pa:ti:sri:	بِ/بِاتِيْسِرِي	tatlıcı/pastane
37.	piscine	حَوْض السَّبَّاحَة	pisin	pisi:n	بِ/بِيْسِين	yüzme havuzu
38.	postier	سَاعِي الْبَرِيد	bostāʒī	bu:sta:ʒi:	بُوسْتَاْجِي	postacı
39.	rendez-vous	مُوعِد	rondefu	ra ndifu:	رَانْدِفُو	randevu
40.	rideau	سِيْتَارَة	ridū	ri:du:	رِيدُو	perde
41.	robe	فُسْتَان	rūba	ru:ba	رُوبَا	elbise
42.	rosé	وَرْدَة	rōz	ru:zi:	رُوزِي	gül/pembe
43.	salon	قَاعَة	sāla	s'a:la	صَالَة	salon
44.	stade	مَلْعَب	stād	sta:d	سْتَاد	stadyum
45.	stylo	قَلَم	stīlu	sti:lu:	سْتِيلُو	tükenmez kalem
46.	téléphone	هَاتِف	telifūn	telifu:n	تَلْفُون	telefon
47.	timbre	طَابِع الْبَرِيد	tinbri	tinbre	تَنْبِرِي	posta pulu
48.	touriste	سَاتِح، سَاتِحَة	turist	tu:ri:st	تُورِيْسْت	turist
49.	vase	مَرْهَرِيَة	va:z	va:z	وَاْز	vazo
50.	veste	جَاكِيْتَة	fī:ste	fī:sta	فِيْسْتَة	ceket
51.	visa	تَأْشِيرَة	fiza	fī:zē:	فِيْزَا	vize
52.	zéro	صِفْر	zīru	zi:ru:	زِيْرُو	sıfır
53.	place	مَكَان	blāsa	bla:sa	بِلَاسَا	yer, mekân
54.	montre	بُرْج السَّاعَة	mongēle	mo:nge:le	مُونْغَالَه	saat kulesi
55.	gâteau	قَتِيْرَة / كَعَك	gattu	gēttu:	قِ/قَطُو	çörek/kuru pasta

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Arap harfli ödünç sözcüklerin çeviri yazısı IPA (Uluslararası Fonetik Alfabeti) ile gösterilmiştir. Daha anlaşılır bir telaffuz için sözcükler Latin harfleri ile yazılmış, sesletimde ünlü uzunlukları vokallerin üzerine konulan (ː) işareti ile karşılanmıştır.

Ödünç almanın cinsiyet, yaş, meslek, dil becerisi ve Fransızca seviyesi gibi ölçütlere göre durumunu öğrenmek ödünç almanın seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Bunun için Mzoughi (2015)'nin farklı cinsiyet, yaş, meslek ve dil becerilerine sahip 12 konuşmacı üzerine yapmış olduğu sözlü derlem tablolaştırılarak aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5: Konuşmacı başına ödünç alma sayısı⁸

Konuşmacı	Cinsiyeti	Yaşı	Medeni Hali	Mesleği	Fransızca seviyesi Dil Becerisi	Toplam konuşma süresi	Ödünç alınan toplam kelime Sayısı	Ödünç alma/ Dakika
Hamza	E	22	Bekar	Öğrenci	İkidilli	16	80	5
Yasmine	K	56	Evli	Ev Hanımı	İkidilli	8	18	3
Mehdi	E	27	Bekar	Pazarlamacı	İkidilli	7	35	5
Mohsen	E	58	Evli	Girişimci	İkidilli	13	29	2
Samia	K	47	Evli	Pazarlamacı	Orta seviye	6	29	5
Taha	E	19	Bekar	Pazarlamacı	İkidilli	10	49	5
Radhia	K	57	Boşanmış	Memur	İkidilli	29	36	1
Rahma	K	19	Bekar	Öğrenci	İkidilli	4	22	6
Chokri	E	47	Evli	Antrenör	Orta seviye	15	30	2
Chaima	K	23	Bekar	Pastane Şefi	İkidilli	7	25	4
Khouloud	K	23	Bekar	İşsiz (Stilist)	İkidilli	7	42	6
Mahboubba	K	46	Evli	Hizmetçi	Okuma-Yazma Bilmeyen	7	13	2

Bu verilere göre:

- 46-58 yaş arası konuşmacıların ödünç alma sıklığı dakika başına 2 olurken, 19-27 yaş arası konuşmacıların ödünç alma sıklığı 5 olmuştur. Yaş seviyesi azaldıkça ödünç alma sayısı artmıştır.
- Cinsiyet bakımından konuşma süreleri birbirine yakın olan konuşmacıların ödünç alma sıklığı benzerdir.
- Fransızca düzeyi sıklık düzeyini olumlu veya olumsuz anlamda etkilememiştir.
- Okuma yazma ve Fransızca dil becerisi olmayan Mahboubba'nın ödünç alma sıklığı aynı yaştaki konuşmacılara yakinken daha alt yaş gruplarına göre azdır.
- Okuma yazma ve Fransızca dil becerisi olmayan Mahboubba'nın dilindeki ödünç almalar Fransızcanın Tunus Arapçasına entegre olduğunu göstermesi bakımından önemlidir ve Fransızcanın Tunus Arapçasına etkisini doğrulamaktadır (Mzoughi, 2015, s. 259).

⁸ Bu tablo İnès MZOUGHİ'nin "Intégration Des Emprunts Lexicaux au Français En Arabe Dialectal Tunisien," Université de Cergy, Pontoise, 2015 adlı doktora tezinin sözlü derleminden tablolaştırılmıştır.

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

3.1.3. Dilbilgisel Etkiler

Fransızcanın Tunus lehçesi üzerindeki etkisi dilbilgisel düzeyde kendisini göstermektedir. Konunun detayına inmeden bazı dilbilgisel kategorilere ait örnekler aşağıda sunulmuştur.

Sesbilgisel: Tablo 5'teki örnekler incelendiğinde Arapçada bulunmayan sessizlerin (p, g, v) ödünç alma yoluyla Tunus Arapçasına girdiği görülmektedir: Ör. paspo:r (pasaport), na:p (masa örtüsü), monge:le (saat kulesi), gettu: (çörek), va:z (vazo), vi:sta (ceket). Yaygın olmamakla birlikte bu sesler ("p, g, v") Arap harfli imlada پ،ق،ب harfleri ile de yazılmaktadır. Tunus Arapçası, Standart Arapçadaki seslileri "a-e, i, u" korumaktadır. Genellemekle birlikte ödünç alınan sözcüklerle gelen "o, ü" seslileri genç konuşurlar tarafından telaffuz edilmektedir: Ör. paspōr, mongēle, rōz, jüp vb. Bu kullanım ödünç alınan sözcüklerin telaffuzu ve konuşurların batı dillerine sahip olma becerisi ile de ilgilidir.

Sözcüksel: Fransızcadan sözcüksel ödünç alma sözcük türlerinin büyük bir bölümü için (isim, fiil, sıfat, zarf, edat...) geçerlidir. Ödünç alma başlığı altında Tunus Arapçasına giren Fransızca isimlere örnekler verilmiştir. Günlük yaşamda selamlaşma, hâl hatır sorma ifadeleri, ticari işlemlerde sayılar, cümlede edat, bağlaç görevindeki sözcük birimler kullanım pratikliği düşüncesiyle çok sık kullanılmaktadır. Ör. bonjour (günaydın), bonsoir (iyi akşamlar), Au revoir (hoşça kal), merci (teşekkürler), ça va (nasıl gidiyor?), combien (ne kadar?), voila (işte!), normalement (genellikle)...vb. "Teşekkürler" ifadesinin Fransızca+Arapça kalıbı "mersi aleyk" (مرسي عليك) de çokça kullanılan ifadelerdendir.

Sözdizimsel: Bouzzemi'ye (2005, s. 219) göre, klasik Arapçada fiil, cümlede genellikle öznenin önünde yer alırken Fransızcada bunun tersi söz konusudur. Basında Standart Arapça ile kaleme alınan makalelerin başlıkları Fransızcanın sözdizimine uyarlanmaktadır. Bouzzemi (2005, s. 219), gazetecilerin Arapçada cümle yapısını analiz eden ' irâb' ilmi yerine Fransızcanın sözdizimine dayalı daha sabit bir tahlil ve tespit metodunu kullanma eğiliminde olduklarını ifade etmekte ve aşağıdaki örneği vermektedir:

• رئيس مجلس النواب يسلم الوزير الاول البرتغالي دعوة من الرئيس بن علي لحضور قمة 5 زايد5

• Le president du parlement invite le ministre portugais, au nom du president Ben Ali pour assister au sommet 5 plus 5

Türkçesi, "Temsilciler Meclisi Başkanı, Portekiz Başbakanına Başkan Bin Ali'nin 5. Zayed Zirvesine katılma davetini ilettiler" olan Arapça makale başlığında Fransızca sözdizimine uygun olarak رئيس مجلس النواب (Meclis başkanı) öznesi, يسلم (ilettiler) yükleminden önce kullanılmıştır.

3.1.4. Uyum (entegrasyon)

Tunus Arapçası standart bir gramere sahip olmasa da dilbilgisinin hemen hemen bütün kategorilerinde ödünç alınan Fransızca sözcüklerin dile uyum sağladığı görülmektedir. Örnek olması bakımından isim kategorisinde ال takısı, çokluk ve sahiplik durumlarının Fransızca sözcüklere uyarlanmış biçimleri aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Arapçada isimlerde tanımlık ال (el) ile sağlanır. Fransızcadan ödünç alma yoluyla gelen sözcükler tanımlık bakımından Tunus Arapçasına uyum sağlamıştır:

Tablo 6: ال takısının Fransızca ödünç alınan sözcüklere uyarlanması.

Fransızca	Tunus Arapçası	Fransızca formu	Tunus Arapçası Formu	Türkçe karşılığı
marche	marfi:	le marche	el marfi:= المرشي	çarşı
stylo	sti:lu	le stylo	el sti:lu= الستيلو	tükenmez kalem

Adres

Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

robe	ru:ba	la robe	erru:ba= الروبا	elbise

Arapçada farklı çokluk biçimleri vardır, ayrıca çokluk sözcüğün erillik-dişilik durumuna göre değişikliğe uğramaktadır. Ödünç alınan isimler tüm bu özellikleri bakımından Tunus Arapçasına entegre olmuştur. Aynı sözcükler üzerinden çokluk örnekleri tabloda görülebilir:

Tablo 7. İsimlerde teklik-çokluk örnekleri.

Fransızca	Tunus Arapçası	Fransızca teklik	Tunus Arapçası	Türkçe karşılığı
marche	marfi:	le marche	el marfi:je:t=المرشيات	çarşılar
stylo	sti:lu	le stylo	el sti:luwe:t=الستيلوات	tükenmez kalemler
robe	ru:ba	la robe	errwib=الرويب	elbiseler

Yine, isimlerle ilgili olmak üzere en önemli konu başlıklarından birisi de isimlerde sahiplik durumudur. Bu konu ile ilgili örnekler tabloda sunulmuştur:

Tablo 8. İsimlerde sahiplik örnekleri.

Dişil teklik kişi sahiplik durumu	Dişil çokluk kişi sahiplik durumu
ru:bt:/ ma robe/elbisem	rwibti:/ mes robes / elbiselerim
ru:btik/ ta robe / elbisen	rwibtik/ tes robes/ elbiselerin
ru:btu/ sa robe / elbisesi (eril)	rwibtu/ ses robes/ elbiseleri (eril)
ru:bithe/ sa robe / elbisesi (dişil)	rwibhe/ ses robes / elbiseleri (dişil)
ru:bitna/ notre robe /elbisemiz	rwibna/ nos robes/ elbiselerimiz
ru:bitkum/ votre robe /elbiseniz	rwibkum/ vos robes/ elbiseleriniz
ru:bithum/ leur robe/ elbiseleri	rwibhum/ leurs robes/ elbiseleri

Fransızca sözcüklerin Tunus Arapçasına uyumu (entegrasyonu) ses bilgisi için: Fransızca-Tunus Arapçası ses birim, fonem farklılıkları, bölgesel farklılıklar, Fransızcadan yerel dile fonetik değişimler, alfabe...; sözcük bilgisi için: Sözcüklerdeki morfolojik değişimler, çokluk, erillik-dişilik...; fiillerde mastar, zaman kipleri, kiplik, etken-edilgenlik; anlam bilgisi için: Anlamsal farklılaşmalar, yeni anlamlar yüklenme... gibi dilbilgisinin bütün kategorilerinde görülmektedir.

Bu haliyle Tunus Arapçasında yaşanan bütün bu değişiklikler durumun sözcüksel ödünç almanın ötesine geçtiğini, Fransızca sözcüklerin yerel dile entegre olduğunu göstermektedir.

Sonuç

1881 yılı itibariyle Tunus topraklarına cebren girmiş olan Fransız dili geride kalan 150 yıla yakın bir süre içerisinde gündemden hiç düşmemiş, ülkedeki önemini yitirmemiştir. Bu durumun temel sebebi Fransa'nın ekonomiden ticarete, eğitimi kültürü, siyasetten idareye her şeyiyle kendi varlığını frankofoni ve Fransızca eliyle ülkede bulundurmasıdır.

Bütün bir metni değerlendirdiğimizde toplum dilbilim penceresinden konuyla ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

1. Ülke, Fransız işgali (1881-1956) döneminde dil emperyalizmine ve kimliğe ilişkin müdahalelere maruz kalmıştır. Böylece Tunus'ta Fransız dilini kendi dilinden daha yetkin kullanan nesiller yetişmiştir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

2. Fransız işgali ile başlayan ve sonrasında devam eden toplum tasarımı ve toplum mühendisliği politikaları Tunus dili ve toplumu üzerinde etkili olmuş, toplum frankofoni ve Araplaşma politikaları arasında kalmıştır.
3. Taraftarları ve karşısında duranları ile birlikte Frankofoni sosyal bir olgudur ve Fransızcanın ülkedeki varlığına hizmet etmektedir.
4. Tunus Arapçası geleneğin, meşruiyetin ve kimliğin dili; klasik Arapça Arap kimliğinin dilidir.
5. İki dillilik (diglossia) bakımından Tunus Arapçası, klasik Arapça rekabeti yoktur. Dil rekabeti başından beri Kur'an'ın dili klasik Arapça ile Fransızca arasında yaşanmaktadır.
6. Kod değiştirme eylemi genellikle konuşulan konuya ilişkin bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanmaktadır ve Tunus'ta iletişimin rutini haline gelmiştir. Tunus Arapçası ile Fransızca arasında yaşanan kod değiştirme eylemi daha çok "sözcük" boyutunda gerçekleşmektedir.
9. Bugün ödünç alma yoluyla gelen sözcükleri söz dağarcığının geri kalanından ayırmak kolay değildir. Fransızca ödünç alma, okuma yazma becerisine sahip olmayanlarda da görülmektedir. Bu durum ödünç almanın eğitim ile ilişkisini sorgulamaktadır. Sosyal düzeyleri ve eğitim seviyeleri ne olursa olsun ödünç alma okuma yazma bilmeyenlerden kaliteli eğitim alanlara kadar hemen herkes tarafından gerçekleştirilmektedir.
10. Fransızcanın Tunus Arapçasına etkisi -bir başka çalışmanın konusu olabilecek- sosyokültürel sonuçlara da neden olmuştur. Kültürel asimilasyon, kültürel etkileşim, kültürel çatışma, iki kültürlülük...vb.
11. Tunus insanı için Fransızca ikinci bir yabancı dildir, dünyaya açılmanın aracıdır ya da Fransız sömürgeciliğinin en önemli temsilcisidir. Her ne şekilde olursa olsun taraftarı olanları da karşısında duranları da doğrudan etkileyen yanı sıra sözcüksel ödünç alma yoluyla ülkenin ana diline sirayet etmiş, entegre olmuş, benimsenmiştir.
12. Son tahlilde Öztürk'ün (2017, s. 16-18) dilimize ilişkin olarak yapmış olduğu tespitleri Tunus Arapçasına uyarlamak yerinde olacaktır. Tunus Arapçasının Fransızcadan aldığı ve zenginleştiği birçok şey vardır. Bütün bunları kavmiyete, inanca indirgeyerek yanlış olduğunu iddia etmek, yok saymak, hafife almak bu vakitten sonra dile yapılabilecek en büyük kötülük olacaktır. Tunus toplumu Fransızca üzerinden dizayn edilmek istenmiştir. "Dili değiştir; toplum değişsin (Öztürk, 2017, s. 21)" anlayışı belli ölçüde etkili de olmuştur. Bu anlayış sonraki süreçte toplumsal krizlere de sebebiyet vermiştir. Konu ile ilgili tartışmalar bugün dahi devam etmektedir. Ancak Fransızca ile birlikte kimlik ve kültür değişimi bekleyenlerin sayısı Tunuslu kimliği ve kültürünü savunanların sayısını hiçbir zaman geçememiştir. Müdahaleden bugüne geride kalan yaklaşık 150 yıllık süreçte birçok olay ve olgu tecrübe edilmiştir. Ancak, acı bir tecrübenin ürünü olan Fransızca bugün ülke insanı tarafından eğitim, kültür, ekonomi, diplomasi vb. birçok alanda bir fırsata dönüştürülmüştür.
13. Fransızcadan ödünç almada zorunluluk ve keyfiyet birlikteliği vardır. Ancak ne şekilde alınmış olursa olsun Tunus Arapçası üretken ve dinamik yapısı ile bu sözcükleri ses ve şekil bakımından kendi diline uyarlamıştır. Tunus sahip olduğu kimliği ile hem kendisi olmaya hem de öteki olmamaya devam etmiş ve etmektedir.

Kaynakça

Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil*. TDK.

Adres	Address
<i>RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi</i>	<i>RumeliDE Journal of Language and Literature Studies</i>
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

- Aouina, H. (2013). Globalisation and language policy in tunisia: shifts in domains of use and linguistic attitudes. *Linguistics Department, School of Humanities, Languages and Social Sciences, University of West of England*.
- Aydın, T. (2013). Sömürgecilik ve Dil: Batı sömürgesinin Arap diline yaklaşımına dil-kimlik ilişkisi penceresinden bakış. *Mukaddime*, Sayı 7, ss 47-68.
- Bel'Kiry Najeh, L. (2021). A historical account of linguistic imperialism and educational policy in Tunisia: from the independence to the 'jasmine revolution. *Indonesian Tesol Journal*, 3(1), 32-45
- Baccouche, T. (2000). Etudes linguistiques et développement, correspondances. *Institut de Recherche sur le Maghreb Contemporain (IRMC)*, N°62. 12-14.
- Bouzzemmi A. (2005). Linguistic situation in Tunisia: French and Arabic code switching. *İnterlinguistica*, 16(1), pp 217-223.
- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
- Damnati, A. & Harida, A. (2020). *السياسة الاستعمارية الفرنسية في كل من تونس 1881-1930 م و المغرب 1912-1930م (دراسة مقارنة)*. مقارنة، جامعة 8 ماي 1945، قالمة.
- Ferro, M. (2002). *Sömürgecilik Tarihi*. İmge Kitabevi.
- Gökgöz, T. (2018). *Bağımsızlık Sonrası Cezayir'de Edebi ve Kültürel Çevre (1962-2016)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gökgöz, T. (2019). Fransız sömürgesi döneminde Tunus Zeytüne Üniversitesi ile Tunus gazetelerinin Cezayir kültürel yaşamı üzerindeki rolü. *Nüsha* (48), s. 181-202.
- Guellouz, M. (2016). The construction of "Tunisianity" through sociolinguistic practices from the Tunisian independence to 2016. *Journal of Arabic and Islamic Studies* 16.
- Kammoun, R. (2020). La place du français dans le plurilinguisme en Tunisie. *dans Blanchet/TalebIbrahimi*, 21-44.
- Kaplan, M. (1993). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2002). *Dil Tarih ve İnsan*. Akçağ Yayınları.
- La Francophonie, (2022). *La langue Française dans le monde 2022*. Organisation Internationale De La Francophonie, GPS.
- Lomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. Ayrıntı Yayınları.
- Mzoughi, İ. (2015). *Intégration des emprunts lexicaux au Français en Arabe dialectal Tunisien*. Université de Cergy.
- Öztürk, A. (2017). Modern dil teorileri ve toplumsal dizayn (politik dil sosyolojisine giriş). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6, ss. 11-31.
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic İmperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Romaine, S. (1995). *Bilingualism*. Blackwell publishers.
- Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev: B. Vardar). Multilingual.
- Stiti, M. (2008). *Tunus'un Fransızlar tarafından işgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1878-1888)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Stephen, H. (2002). *Empire: A Very Short İntroduction*. Oxford: Oxford UP, Print.
- Süverdem, F. B. & Ertek, B. (2020). İki dillilik ve iki kültürlülük: göç, kimlik ve aidiyet. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(2), 183-207.
- Touati, Z. (2011). Le statut et la place du français dans l'enseignement et la société en Tunisie, *Presses Universitaires de Rouen et du Havre (PURH, Plurilinguisme, Politique linguistique et Education*, pp.465-473.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. TDK.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi | RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com | e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124 | phone: +90 505 7958124

Wright, S. (2004). *Language Policy and Language Planning From Nationalism to Globalisation*. Palgrave Macmillan.

Çevrim içi kaynaklar

Abde'l-mevla, M. R. (2018, 11 Aralık). الفرنسية في تونس: غنيمه حرب أم تركه ثقيله؟

<https://assafirarabi.com/ar/23242/2018/11/16/الفرنسية-في-تونس-غنيمه-حرب-أم-ترکه-ثقيله/>

El Mekki E. (2018, 8 Ağustos). [الفرنكفونيون في تونس... أيتام فرنسا؟](#)

<https://ultratunisia.ultrasawt.com/الفرنكفونيون-في-تونس...-أيتام-فرنسا-22/أمل-المكي/مجتمع/تحقيقات/>

Güncel Türkçe Sözlük. Sömürgecilik. Sozluk.gov.tr. Erişim tarihi 20 Temmuz 2023, <http://sozluk.gov.tr>

Juriste. Constitution_2014. https://www.juristetunisie.com/tunisie/codes/Constitution_2014

[/Constitution_2014_Fr_JuristeTunisie.pdf](#)

La Francophonie. <https://www.francophonie.org/la-francophonie-en-bref-754>

Ma'merî, H. (2020, 9 Eylül). اللغة الفرنسية في تونس اختيار أم تركه أم حتمية تاريخية؟

<https://www.independentarabia.com/node/138416/> اللغة الفرنسية في تونس اختيار أم تركه أم حتمية تاريخية؟

Mes'ûd, F. (2021, 29 Eylül). استبعاد اللغة الفرنسية شرط تفكيك الروابط اللامادية مع فرنسا

<https://www.lesemeurs.com/Article.aspx?ID=11450/>

Midou. (2020, 12 Nisan). ألم يَجُنْ الوقتُ لتركيـز نظامنا التربوي على اللغة الإنجليزية؟

<https://barchanews.net/2020/04/12/ألم-يجن-الوقت-لتركيـز-نظامنا-ال>

https://francophonie.org/sites/default/files/2023-03/Rapport-La-langue-francaise-dans-le-monde_VF-2022.pdf

<https://somet-francophonie.challenges.fr/wpcontent/uploads/sites/20/2018/11/DISCOURS-BOURGUIBA>

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124